

Admiral flote
BRANKO MAMULA

Tito – tvorac revolucionarnih oružanih snaga novog tipa

Okupili smo se na istom mjestu da ovim svečanim skupom obilježimo dvije značajne godišnjice: 45-godišnjicu stvaranja naših revolucionarnih oružanih snaga i 10-godišnjicu proglašenja maršala Jugoslavije, Josipa Broza Tita, za prvog doktora vojnih nauka.

Vremensko koincidiranje ta dva značajna datuma nije slučajno. Nema ničeg prirodnijeg od toga što je naša najviša vojna škola i naučnoistraživačka ustanova naše armije u oblasti vojnih nauka dodijelila prvi doktorat vojnih nauka upravo svom vrhovnom komandantu u ratu i miru, i to baš na 35-godišnjicu formiranja Prve proleterske brigade, na dan koji se slavi kao Dan JNA. Time se na simboličan način označava konstituiranje vojne nauke u nas kao sastavnog dijela univerzalnog procesa izgradnje suvremene svjetske vojne nauke i teorijskog uređenja jedne kvalitativno nove teorije ratne vještine općenarodnog rata, koju je izgrađivao Tito u razdoblju od tri i pol decenije i kasnije, sve do kraja svog života.

Josip Broz Tito je za svoje epohalno revolucionarno djelovanje — koje u najširem smislu dobija značenje pomicanja gra-

nica ljudskih sloboda i stvaralaštva u epohi borbe radničke klase i potlačenih naroda za svoju emancipaciju, ostajući tako u svim fazama svog revolucionarnog djelovanja na liniji suvremenih civilizacijskih kretanja — doživio da bude promoviran u počasnog doktora više desetina univerziteta širom svijeta i Jugoslavije. Ali, prema njegovom ličnom kazivanju, doktorat vojnih nauka koji mu je dodijeljen prije deset godina na ovom mjestu bio mu je najdraži. Vjerovatno, ne samo zbog toga što se radi o doktoratu vojnih nauka, već o vojnoj nauci koja je bila i ostala izraz težnji potlačenih slojeva i čitavih naroda za svojom emancipacijom. Vojna djelatnost, i kao nauka i kao ljudska praksa, bila je područje u kojem je Tito iskazao svoj talenat mislioca, vojskovođe i originalnog istraživača u svakom pogledu, što je rezultiralo punom slobodom svih naših naroda i narodnosti i dostojnim mjestom Jugoslavije u novijoj svjetskoj političkoj historiji.

U vezi sa promocijom druga Tita za prvog doktora vojnih nauka, možda će najbolje i najrječitije izraziti raspoloženje naše naučne i šire javnosti i iskazati neprolazni Titov doprinos zbog kojeg je dobio to visoko priznanje, upravo odluka Nastavno-naučnog vijeća Centra visokih vojnih škola o Titovoj promociji, koja je donijeta prije deset godina. Stoga ću ukratko da parafraziram glavne momente te odluke i upravo ona će mi poslužiti kao opći kontekst i okvir da nakon toga izložim nekoliko misli o prijašnjem slavnom putu naših oružanih snaga, dugom 45 godina. U odluci toga vijeća, između ostalog, piše da se maršalu Jugoslavije Josipu Brozu Titu dodjeljuje doktorat vojnih nauka zato:

— što je svojim vojnim stvaralaštvom dao izuzetan doprinos razvoju naše vojne nauke i prakse, te razvoju teorije i prakse oslobodilačke borbe naroda u suvremenoj epohi;

— što je u najtežim historijskim uslovima otkrio pokretačke snage narodnooslobodilačke borbe i revolucije i poveo naše narode i narodnosti u općenarodni rat, u kojem su vlastitim snagama izvojevali najslavniju pobjedu u svojoj historiji, iskovali bratstvo i jedinstvo i stvorili novu državu i vlast radničke klase;

— što je stvorio revolucionarnu narodnu armiju novog tipa, koja je na svom samostalnom i stalno dejstvujućem ratištu dala dostojan doprinos pobjedi nad fašizmom;

— što je razvio originalnu ratnu vještinu kao dijalektički spoj društveno-ekonomskih, političkih, moralnih i vojnih činilaca rata i oružane borbe;

— što je svojim dalekosežnim odlukama u svim prijelomnim trenucima narodnooslobodilačkog rata i poslijeratne izgradnje presudno utjecao na ishod rata na našem ratištu i na jačanje ukupne odbrambene snage našeg socijalističkog samoupravnog društva, i

— što je ličnim heroizmom, smjelošću, odlučnošću i humanizmom neprestano inspirirao nepokolebljiv stav naših radnih ljudi, naroda i narodnosti u borbi za slobodu, nezavisnost i suverenitet, za mir i nesvrstanu vanjsku politiku i za odbranu veličanstvenih tekovina narodnooslobodilačke borbe i socijalističke revolucije.

Budući da nisam u mogućnosti da iscrpno govorim o svim navedenim Titovim doprinosima kojima je Nastavno-naučno vijeće bilo inspirirano da mu dodijeli to visoko priznanje, ovom prilikom osvrnuću se samo na jedan od njih. S obzirom na to da je ova svečanost vezana za dva značajna jubileja, mislim da bi trebalo naglasiti upravo Titov koncept izgradnje i razvoja oružanih snaga i njegov veliki doprinos razvoju marksističke vojne misli i prakse u toj domeni, iako sam duboko svjestan da bi bilo potpuno pogrešno reducirati njegov doprinos marksizmu i socijalizmu na bilo koju posebnu sferu, a ponajmanje na vojnu.

Tito je bio, prvenstveno, revolucionar inspiriran Marksovom mišlju o nužnosti mijenjanja svijeta i to u vremenu u kojem su se zgusnuto odigravali i smjenjivali historijski događaji i sabralo najveće i najkontroverznije iskustvo u ljudskoj historiji. To je vrijeme Velikog oktobra, vrijeme drugog svjetskog rata i svjetskog procesa socijalizma i svjetske antikolonijalne revolucije. To je vrijeme nuklearne ere i dvije naučnotehnološke revolucije. U toj burnoj historiji, u kojoj nije bilo mjesta za male narode izvan interesa velikih, Josip Broz — na čelu malobrojne ali u ilegalnoj revolucionarnoj borbi prekaljene KPJ, u samo predvečerje drugog svjetskog rata, dakle, upravo u vrijeme kada neka građanska društva doživljavaju svoju najcrnju degradaciju u obliku fašizma i kada socijalizam, kao novo društvo u nastajanju, također pokazuje veoma prepoznatljive znakove vlastite degradacije u teoriji i praksi staljinizma — mobilizira masov-

ni narodnooslobodilački pokret, koji će po prvi put u historiji naših naroda i narodnosti poprimiti i ostvariti ulogu subjekta, odnosno neposrednog stvaraoca vlastite historije. Osnovna obilježja te revolucionarne, titovske strategije ispoljila su se od samog dolaska druga Tita na čelo Komunističke partije Jugoslavije.

U kontekstu te opće revolucionarne strategije, borba za puno nacionalno i socijalno oslobođenje u svjetlu tragične konstelacije u kojoj se Jugoslavija našla 1941. godine, postala je ključna vododijelnica na kojoj su se vrlo resko razgraničile sve političke snage u bivšoj Jugoslaviji. Na jednoj strani, masovni narodnooslobodilački pokret koji stremi integralnoj slobodi kao svojem vlastitom djelu, a na drugoj, sve druge snage koje su mjesto pod suncem svoga vremena tražile ispod skuta zavojevača i okupatora i otvoreno krenule u nacionalnu izdaju, pa i u genocid i bratoubilaštvo bez primjera u novijoj ljudskoj historiji.

Do integralne slobode u njezinom nacionalnom, socijalnom, kulturnom, političkom i svakom drugom sadržaju, u konstelaciji u kakvoj se Jugoslavija našla 1941. godine, nije se moglo doći bez rata i rješenja njegovog ishoda na vojnom planu u sopstvenoj zemlji. To, praktički, znači da je sve snage udruženog neprijatelja i okupatorske koalicije, domaćih izdajnika i kontrarevolucije na vlastitom ratištu trebalo poraziti vlastitim snagama i na taj način pred svjetskim političkim mnjenjem i, osobito kod saveznika, zadobiti povjerenje i legitimitet političkog subjekta koji nastavlja kontinuitet jugoslavske državnosti, ali u kvalitativno drukčijim političkim, socijalnim i nacionalnim odnosima. To istodobno znači i odricanje prava svakom stranom činiocu da se na bilo koji način miješa u naše unutarnje stvari.

Kao marksistički revolucionar, učeći se i na pozitivnim i na negativnim iskustvima Pariske komune i osobito na iskustvima Lenjinovog oktobra, Tito je bio svjestan da ostvarenje takvog političkog i strateškog cilja neće biti moguće bez odgovarajuće oružane sile. Izvan te osnovne polazne pretpostavke, koju bih ja nazvao Titovom vizijom mogućnosti da narod svoju slobodu izbori vlastitim snagama i da vlastitim snagama razvija svoje djelo i isto tako ga odlučno brani, nije moguće razumjeti razvojni put naših oružanih snaga, njihovu strukturu, glavna obilježja, način upotrebe,

odgovarajuće klasifikacije i periodizacije i moguće kontroverze i nedoumice, kojih je, svakako, iz različitih razloga moralo i može biti.

Razumije se da ograničen prostor jednog prigodnog kazivanja ne dozvoljava da se taj put cjelovito rasvjetljava. To ne znači da za tim nema potrebe, iako je do sada ovo uspješno činila naša historijska nauka. Ali, jubilej koji danas obilježavamo obavezuje me da ipak ukažem na neke međaše na tom putu, na neke njegove kapitalne odrednice.

U razvoju naših oružanih snaga najuočljivija su dva globalna perioda — ratni i poratni. Iako u političko-filozofskom i općem organizacionom smislu oba ta perioda imaju dosta sličnosti, ipak među njima postoje i razlike, koje su vrlo bitne za razumijevanje razvojnih procesa koji su ih karakterizirali.

*Revolucionarni i politički ciljevi diktirali
su izbor oblika vojnog organiziranja
i doktrinu upotrebe oružanih snaga*

Za ratni period se može reći da je postavio tri glavna zahtjeva na osnovu kojih se pristupalo izboru konkretnih oblika vojnog organiziranja u pojedinim etapama ratnog procesa: (1) oružane snage narodnooslobodilačkog pokreta moraju svojim karakteristikama i društvenim bićem odražavati osnovne pokretačke snage općenarodnog oslobodilačkog i revolucionarnog rata; (2) u svakoj etapi rata moraju se birati takvi oblici vojnog organiziranja koji će obezbjeđivati trajno i stalno uključivanje narodnih masa u oružanu borbu na čitavom ratištu i nanošenje neprijatelju neprekidnih manjih i većih poraza, razumije se u skladu s vladajućim odnosom snaga na ratištu i njegovim dijelovima, uključujući i konačnu, rješavajuću bitku; (3) razvojem i strukturom oružanih snaga omogućiti neprekidnost i razvojnost narodnooslobodilačke borbe, kao jednu od njezinih bitnih karakteristika.

U koncepciji i razvoju oružanih snaga i doktrini i strategiji njihove upotrebe moralo se imati u vidu da one, usprkos

tome što je oružana borba bila osnovni oblik suprotstavljanja neprijateljevim snagama, nisu bile niti su mogle biti isključivo sredstvo vojne, već istovremeno i političke i revolucionarne strategije. Drugim riječima, u toku narodnooslobodilačke borbe revolucionarni i politički ciljevi diktirali su izbor oblika vojnog organiziranja i doktrinu upotrebe oružanih snaga, što ne mogu ili neće da razumiju neki današnji kritičari naše strategije narodnooslobodilačkog rata.

Odgovore na pitanja vojne organizacije u periodu narodnooslobodilačke i revolucionarne borbe i poslijeratne socijalističke izgradnje, u općem filozofskom i političkom smislu govoreći, Tito je tražio i nalazio u okviru marksističke ideje o naoružanom narodu, što podrazumijeva ne samo masovnost vojne organizacije već, prije svega, područstvljenost vojne, odnosno odbrambene sfere. I upravo ta okolnost omogućila je da se, u konkretnom vojnoorganizacionom smislu i u smislu upotrebe oružanih snaga, reafirmira partizanski način ratovanja na kvantitativno i kvalitativno višem nivou. Primjenjivan od prvih dana revolucije i teorijski razrađivan i organizacijski pripreman do danas, taj viši oblik partizanskog ratovanja izrastao je u nov strategijski sistem, koji mi nazivamo kombiniranim oblikom oružanih snaga, odnosno oružane borbe. Kao što je poznato, općenarodni ustanak otpočeo je u znaku partizanskih odreda i partizanske taktike i strategije. Prelazak na viši oblik partizanskog ratovanja — odnosno na kombinirani oblik vojne organizacije i odgovarajući oblik oružane borbe — počinje formiranjem Prve proleterske brigade, kao prve jedinice stalne armije, i taj proces teče neprekidno do kraja rata, po mjeri razvoja oružane sile i promjene odnosa vojnih snaga na našem ratištu. Drugim riječima, u skladu sa razvojem strategijske situacije i zahtjevima doktrine i strategije, težište se prenosilo s jednog na drugi primarni oblik te kombinirane strukture — od partizanskih odreda na regularnu, operativnu vojsku.

Kombinirana struktura oružanih snaga u narodnooslobodilačkom ratu obezbijedila je, u punom smislu riječi, ostvarivanje svih onih zahtjeva koji su bili polazne pretpostavke u izboru i definiranju oblika vojnog organiziranja.

Posredstvom partizanskih odreda i uopće teritorijalno-partizanskog oblika vojne organizacije obezbijedena je ma-

sovna oružana borba na čitavom ratištu, stalno uključivanje ustaničkih masa u Narodnooslobodilačku vojsku, koja je iz dana u dan bivala sve brojnija, zatim, politička mobilizacija masa za oružanu borbu, kontrola cjelokupne teritorije bez obzira na prisustvo neprijatelja, snažan neposredan oslonac novoj revolucionarnoj vlasti i svim oblicima masovnog političkog organiziranja naroda na novim političkim i socijalnim osnovama i podrška narodu u različitim oblicima neoružanog suprotstavljanja neprijatelju.

S druge strane, operativna komponenta, koja je činila udarnu i manevarsku snagu, obezbjeđivala je ostvarivanje krupnih vojnih rezultata u operacijama »višeg stila«, kako je drug Tito govorio. Ti rezultati bili su tako značajni da su već krajem 1942. godine činili realnu osnovu za konstituiranje novih državnih organa vlasti i za faktičko priznavanje našeg pokreta kao značajnog vojnog činioca, kako u okviru savezničke strategije, tako i od neprijatelja. I konačno, stalna — operativna armija suštinski je doprinijela konačnoj pobjedi nad okupatorskim i kvislinškim snagama.

Mora se, ipak, konstatirati da je osnovna i preovlađujuća Titova ideja u koncepciji razvoja oružanih snaga bila njihovo neprekidno jačanje i ukрупnjavanje u mjeri u kojoj su za to stvoreni uslovi. Ima i takvih teza da je drug Tito pristupio formiranju brigada i viših jedinica tek pošto se uvjerio da partizanski odredi nisu u stanju uspješno rješavati zadatke, kad je narodnooslobodilački rat prerastao svoju ustaničku fazu. U stvari, toga je Tito bio svjestan još davno prije, a to se vrlo jasno vidi iz uputstva o partizanskim odredima i iz drugih dokumenata iz 1941. godine, koja su imala značenje prvih doktrinarnih dokumenata. Kao što se zna, Tito je već tada eksplicite iskazao svoj stav da prema razvoju situacije treba stvarati veće vojne formacije, baš onako kako se i dešavalo u stvarnosti. Naravno, za to je trebalo stvarati uslove u samoj praksi narodnooslobodilačke borbe.

Budući da se u našoj vojnohistorijskoj nauci i historiografiji javljaju vrlo različiti pristupi periodizaciji razvojnog puta naših oružanih snaga u narodnooslobodilačkom ratu, želim da i o tome kažem nekoliko riječi. Ovisno o tome koji kriterij uzimamo za polazište, dobijaćemo i različite tipove periodizacije. Međutim, ako se dosljedno držimo Titovih stavova i

ako ih tačno tumačimo, tu ne bi trebalo biti dilema. Preovlađujući kriterij periodizacije svakako su vrijeme i obim ukрупnjavanja vojne organizacije, jer je vrlo uočljiva i jasno naglašena Titova stalna težnja da u vojnom organiziranju dostignemo takav nivo koji će nam omogućiti pobjedu u ratu vlastitim snagama i ravnopravan status u sklopu antihitlerovske koalicije, ako ne podjednako u svakoj etapi rata, a ono bar u njegovoj završnoj fazi. A to nije moguće na bilo kojem nivou vojnih snaga. Prema tome, ako za periodizaciju razvoja oružanih snaga u narodnooslobodilačkom ratu kao polazište uzmemo taj kriterij, tj. ukрупnjavanje snaga, onda se mogu razlikovati tri osnovna perioda: (1) tzv. ustanička faza, u kojoj preovlađuje partizansko-teritorijalni oblik vojne organizacije i koja traje do kraja 1941. godine; (2) period stvaranja Narodnooslobodilačke vojske i partizanskih odreda Jugoslavije, koji počinje formiranjem Prve proleterske brigade i traje sve do početka 1945. godine; i (3) od početka 1945. godine do kraja rata, kada se stvaraju armije i vidovi oružanih snaga, odnosno kada organizacijsko-formacijska struktura naših oružanih snaga poprima izgled razvijenih armija toga vremena, spremnih i sposobnih da vode krupne operacije tipa operacija u drugom svjetskom ratu.

I pored toga što u narodnooslobodilačkom ratu tzv. operativna komponenta oružanih snaga stalno jača, partizansko-teritorijalna komponenta je isto tako konstantna u organizacionoj strukturi oružanih snaga, tako da su one u cjelini imale izgled kombinirane strukture. I upravo takvom kombiniranom organizacijskom strukturom oružanih snaga Tito je našao put i način da, na polju ratne vještine, ispolji strategijsku inicijativu i ofanzivu u borbi protiv brojno i vojnotehnički višestruko nadmoćnijeg neprijatelja, koji je raspolagao najmodernijom vojnom organizacijom i velikim borbenim iskustvom i čija je ratna vještina upravo u ofanzivi bila na najvišem stupnju. Nema sumnje da se originalnim ostvarenjima, do tada nezabilježanim u historiji ratovodstva, može smatrati svojevrsan spoj organizacijske strukture po tipu regularne armije i partizanskog načina vođenja borbenih dejstava. To znači da su na partizanski način dejstvovala ne samo snage partizansko-teritorijalne nego i operativne komponente oružanih snaga, kada se za tim ukazala i strategijska i operativna potreba, kao što su primjenjivale i frontalni način dejstava i

kombinirale oba ta načina i oblika. Na tim iskustvima mi zasnivamo našu suvremenu teoriju o oblicima strategijskih dejstava i u našoj suvremenoj strategijskoj koncepciji, što je za većinu stranih teoretičara još uvijek jedna od krupnih nepoznanica.

U završnoj etapi narodnooslobodilačkog rata, kao što sam rekao, tekao je proces završne faze organizacijsko-formacijske dogradnje oružanih snaga revolucije, koji je u našoj historiografiji poznat kao stvaranje Jugoslavenske armije. Na tom stupnju oružane snage su dobile sve bitne karakteristike za ono vrijeme suvremene vojne organizacije, s razvijenim vidovima, rodovima i službama i naoružane, opremljene i osposobljene da vode krajnje energične i uporne operacije, kakve je trebalo voditi u završnoj fazi drugog svjetskog rata.

Šta je to što za ovaj period treba izdvojiti kao specifičnu karakteristiku naše strategijske koncepcije i, s tim u vezi, izgradnje oružanih snaga? Smatram da u ocjeni tog perioda moramo imati u vidu više činjenica, koje smo inače valjano identifikovali na brojnim naučnim skupovima održanim o ovoj temi u toku 1985. godine. Tu, u prvom redu, moramo imati u vidu opću vojno-političku konstelaciju na drugim evropskim ratištima. U odbrani njemačke evropske tvrđave prostor našeg ratišta je u procjenama i planovima Hitlera i njegovih komandanata vrlo visoko vrednovan. To je prostor kuda su se, radi skraćivanja i konsolidacije fronta u jugoistočnom dijelu Evrope, morale izvlačiti snage iz sastava Grupe armija »E« (tzv. Balkanska grupacija) i dijelovi Grupe armija »C« s italijanskog fronta. Da bi stvorio neophodne uslove za strategijsku odbranu u okruženju na evropskom ratištu kao cjelini, okupator i snage kvislinga na jugoslavenskom ratištu po prvi put su u toku drugog svjetskog rata uspostavili strategijski front prema našim snagama. Nismo imali drugog izbora, front smo morali prihvatiti. Da to nismo bili u stanju, to bi morali učiniti saveznici umjesto nas i politička situacija u Jugoslaviji vjerovatno bi bila radikalno drukčija od one koju smo tada imali.

Prema tome, i iz političkih i iz vojnih razloga mi smo morali uspostaviti samostalan strategijski front od mađarske granice do Jadrana i odgovarajućim nivoom vojnih snaga garantirati saveznicima da smo u stanju uspješno držati taj front. Nadalje, konkretnim modelom završne ofanzive morali

smo svakom jasno staviti do znanja da naše oslobođenje mora biti isključivo naše djelo. A to je bilo moguće samo uz reorganizaciju, domobilizaciju, preoružavanje i ukрупnjavanje vojne organizacije i stvaranje strategijsko-operativnih sastava — armija, koje će biti u stanju da vode krupne operacije na izdvojenim strategijskim pravcima i da strategijsko i operativno sadejstvo sa saveznicima uspostave i održavaju na približno istom nivou vojnih snaga na kakvom se nalaze savezničke snage i grupacije. U neposrednoj vezi s tim jeste i izbor strategijskog manevra, grupisanje snaga i način strategijskog dejstva u završnoj ofanzivi za konačno oslobođenje Jugoslavije.

Završnu ofanzivu za konačno oslobođenje zemlje izveli smo tzv. dvostrukim krilnim obuhvatom strategijskim grupacijama na sjevernom (međuriječje Drave i Save) i primorskom pravcu. U drugom svjetskom ratu nije zabilježeno da jedna armija s relativno skromnim snagama i naročito sredstvima i s taktičkom pokretljivošću kakva je bila naša, takvim tempom izvrši prodore na dubinu veću od 500 km. To je bilo moguće prije svega zahvaljujući originalnosti naše strategijske koncepcije i pravilnom grupisanju snaga. Poznato je da smo u pozadini neprijateljskog fronta imali vrlo jake operativno-teritorijalne snage, koje su udarima iz pozadine ka frontu i vezivanjem neprijateljevih operativnih rezervi obezbijedile visok tempo nastupanja, praktički povećavajući domet naših oružja i stratešku pokretljivost naših snaga u uslovima inače vrlo ograničene taktičke pokretljivosti jedinica. Na taj način je bilo moguće znatno proširiti zonu istovremenih udara naših snaga — gotovo na čitavoj dubini rasporeda neprijateljskih snaga. To iskustvo moramo pomno izučiti, dati mu suvremeno teorijsko i doktrinarno značenje i koristiti ga u našoj suvremenoj doktrini i strategiji, razumije se u skladu s promjenljivim tehničkim i drugim uslovima.

U kontekstu analize završne ofanzive za oslobođenje Jugoslavije ponegdje se mogu čuti i otvorene ili prikrivene kritike koje ponekad graniče i s insinuacijama s dalekosežnim političkim posljedicama. To se, prije svega, odnosi na ocjenu tzv. sremskog fronta (u historiografiji poznate sremsko-slavonske operacije) i na izbor strategijskog težišta završne ofanzive. Na pitanje da li nam je sremski front bio potreban ili nije, ja bih odgovorio da ga mi nismo birali, on nam je jednostavno bio

nametnut i mi smo ga morali probijati, inače bi neko drugi to uradio umjesto nas, sa svim vojnim i političkim implikacijama koje bi neizbježno iz toga proizišle na štetu naše nezavisne pozicije u međunarodnoj zajednici nakon drugog svjetskog rata.

Kada je riječ o kritici izbora strategijskog težišta u završnoj ofanzivi, odnosno zagovaranja opcije južno od Save, a ne sjeverno, kako je u stvarnosti bilo, treba reći da kritičari ne vide ili ne žele vidjeti činjenice koje su bile presudne prilikom tog izbora. Tu, pored ostalog, treba imati u vidu da je osnovna ideja strategijskog manevra bila dvostruki dubok obuhvat i što brže stezanje strategijskih kliješta na sjeverozapadnim granicama naše zemlje, kako bismo što prije odgovarajućim nivoom snaga izbili na etničke granice, uspostavili kontakt sa saveznicima i spriječili nekažnjeno izvlačenje okupatorskih i kvislinških snaga iz naše zemlje, što je, kako se zna, bio njihov osnovni cilj i zbog čega smo, uostalom, i vodili rat sedam dana duže. Bilo koji drugi izbor strategijskog težišta ne bi odgovarao osnovnoj ideji strategijskog manevra, pa bi se u njegovom ostvarivanju neminovno kasnilo.

Nadalje, u uslovima neizvjesnih strategijskih opcija saveznika prema našem prostoru bilo je prirodno da se strategijskim grupisanjem obezbijede dovoljno jake snage upravo na krilima, odnosno na prostorima na kojima se taj međusaveznički dodir uspostavljao. Iz takvog grupisanja (na krilima) može se uslovno govoriti i o izvjesnoj dvojnosti strategijskog težišta, što nije ništa neobično za našu strategiju narodnooslobodilačkog rata, koja je prema prilikama pomjerala strategijsko težište ili ga ispoljavala istovremeno na više prostora. Uz sve to treba imati na umu da je strategijsko-operativna grupacija naših oružanih snaga koja se nalazila južno od Save imala, pored ostalog, i ulogu svojevrzne strategijske rezerve vrhovne komande, namijenjena da prema ukazanoj potrebi dijelom svojih snaga intervenira ka jednom ili drugom kraku strategijskih kliješta radi njihovog što bržeg izvlačenja ka osnovnim strategijskim objektima na zapadnim i sjeverozapadnim granicama. U okolnostima nedovoljno jasne situacije u vezi s namjerama i mogućnim akcijama saveznika, i u skladu s planom dubokih prodora u operativni raspored neprijatelja, odluka o jakoj strategijskoj rezervi bila je posve opravdana i svrsishodna.

Titov koncept izgradnje i razvoja oružanih snaga u poslijeratnom periodu

Titova koncepcija kombinirane strukture oružanih snaga (Jugoslavenska narodna armija i Teritorijalna odbrana) u uslovima socijalističkog samoupravljanja i područstvljavanja odbrambenih poslova izvedena je na osnovama iskustava iz narodnooslobodilačkog rata i prožeta je duhom marksističke ideje o naoružanom narodu. Kao što je smjelo teorijski razradio i praktički oblikovao vojnu organizaciju za oružanu borbu protiv fašističkih okupatora, pod okolnostima i u vrijeme kada je to mnogima izgledalo nemoguće, tako je i u razdoblju poslije drugog svjetskog rata, kada se proces područstvljavanja odbrambenih poslova i na tome zasnovani oblik vojne organizacije ukazivao tek u dalekoj perspektivi, Tito je taj proces teorijski i praktički oživotvorio.

Usprkos tome što je u organizacijskoj strukturi oružanih snaga, nakon završetka rata, bilo izvjesnih preferiranja jednog ili drugog oblika vojne organizacije, nisu osnovane tvrdnje da je bitno narušavan kontinuitet u razvoju naših oružanih snaga na osnovnoj koncepcijskoj liniji koju su Tito i Partija definirali još u toku narodnooslobodilačkog rata. Gubi se iz vida bitna činjenica da naše oružane snage ni u jednom momentu na svom razvojnem putu nisu mijenjale dva svoja osnovna obilježja — duboko narodni i revolucionarni karakter, a to su kriterijske odrednice kontinuiteta u njihovom razvoju.

Već na kraju rata i neposredno poslije njega, pa sve do polovice pedesetih godina, prijetila je opasnost od vojne intervencije. Kada smo neposredno poslije rata konstituirali našu strategiju i doktrinu odbrane, stali smo na stanovište da u graničnom pojasu moramo onemogućiti vojnu intervenciju. To se nametalo iz postojeće vojno-političke konstelacije oko naših granica (intervencija i kontrarevolucija u Grčkoj, neriješeni odnosi na zapadnoj granici, a malo zatim opasnosti od intervencije sa sjevera) i istaknutog geostrategijskog položaja naše zemlje u vrijeme kada su se na ovom dijelu Evrope i Balkana uspostavljali drukčiji vojnostrategijski odnosi. Sve opcije ratnih saveznika prema jugoslavenskom prostoru bile se aktuelne. U zemlji se još uvijek vodila borba protiv preostalih neprijatelja nove socijalističke države, koji su pomno očekivali

da će vojnom intervencijom spolja doći do svoje šanse. Jugoslavenska armija je izašla iz rata brojna i samo se djelimično demobilizirala. Prema procjeni bila je dovoljna da riješi problem odbrane zemlje u graničnom pojasu. Cijenilo se da se ne može dozvoliti protivniku da bilo kakvim lokalnim ratom i brzom akcijom uzme dijelove našeg prostora, posebno ne njegov veći dio. Treći svjetski rat odmah po završetku drugog, uz svu složenost koja je nastala u Evropi i svijetu između velikih sila, nije izgledao izvjestan kada bi i cjelokupni jugoslavenski prostor bio angažiran. Pri takvoj procjeni vojno-političkih odnosa i strategijskih opcija stajaće snage Jugoslavenske armije viđene su kao dovoljne.

Ali i tada se osjećala potreba za prostornom komponentom oružanih snaga, pa se našlo rješenje koje je polazilo od toga da se partizanskim snagama, čija se priprema organizacije držala u tajnosti, mora rješavati dio zadataka oružane borbe i kontrole teritorije u našoj pozadini, kao i u pozadini neprijateljevih snaga, ako i gdje bi one uspjele prodrijeti u naš prostor.

Nema sumnje da je i taj period prijedrenog puta izgradnje naših oružanih snaga i odbrane potrebno podvrći kritičkoj svijesti, ali ga se mora posmatrati konkretno historijski, a to znači iz vremena o kojem je riječ, a ne iz analize današnjih uslova. Takav pristup je marksistički jedino ispravan.

Kao što je poznato, sredinom pedesetih godina u nas su bile učestale rasprave o optimalnom modelu naše strategijske koncepcije i doktrine odbrane i njima primjerenom modelu vojne organizacije. Te rasprave su rezultirale tzv. doktrinom općenarodnog rata krajem pedesetih godina, od kada intenzivno teče proces faktičkog smanjivanja stajaće vojske, koji je otpočeo znatno ranije, i reafirmacije teritorijalno-partizanske komponente oružanih snaga. Za ovaj period (drugu polovicu pedesetih) može se reći da se karakterizira rasparčanom partizanskom organizacijom i isto tako usitnjenom operativnom vojskom. Pa ipak, i pored svih nedostataka kojima se karakterizira ovaj period u izgradnji naših oružanih snaga, uočava se da je to vrijeme kada se reafirmira naša partizansko-teritorijalna komponenta i mi se faktički vraćamo kombiniranoj strukturi oružanih snaga, iako nju u potpunosti nismo nikada napustili ni u teoriji, ni u doktrini. Osnovnim nedostatkom u ovom periodu razvoja naših oružanih snaga smatram pretje-

rano slabljenje operativne komponente, koje nije kompenzirano odgovarajućim snaženjem teritorijalno-partizanske komponente.

Treći period u poslijeratnom razvoju naših oružanih snaga još uvijek traje. On se u punoj mjeri karakterizira kombiniranom strukturom oružanih snaga — Jugoslavenskom narodnom armijom i Teritorijalnom odbranom, i to kao dvjema ravnopravnim komponentama, od kojih svaka ima svoju precizno definiranu strategijsku ulogu. Praktički se radi o punoj afirmaciji izvornih principa koncepcije općenarodne odbrane i modeliranja oružanih snaga čije je temelje udario Tito u narodnooslobodilačkom ratu. U Titovoj strategijskoj projekciji kombinirana struktura oružanih snaga, pored toga što izražava klasno-socijalnu suštinu socijalističkog samoupravljanja i nacionalnu ravnopravnost, saobražena je zahtjevima suvremenog rata. Kao takva ona pruža priliku za uspješno suprotstavljanje vojnotehnički nadmoćnijem neprijatelju. Na jednoj strani raspolaže udarnom i manevarskom snagom oličenom u JNA, koja je sposobna da na sebe primi prvi strategijski udar agresora i da spriječi iznenadnu agresiju, a na drugoj, kombinirana struktura naših oružanih snaga raspolaže masovnom Teritorijalnom odbranom koja omogućuje odbranu svake tačke na našoj teritoriji, uključujući i one koje bi agresor privremeno zaposjeo. Kombinirana struktura oružanih snaga omogućuje nam izbor tri modela strategijskih dejstava i njihovo prilagođavanje svakoj strategijskoj situaciji koja može nastati na našem ratištu. U osnovi se radi o kombiniranom frontalno-partizanskom obliku oružane borbe kao preovlađujućem, ali i o transformaciji jednog u drugi oblik, i to frontalnog u kombinirani i obrnuto, te kombiniranog u partizanski i obrnuto, kao i o transformaciji oblika vojne organizacije, što podrazumijeva diverzifikaciju formacije oružanih snaga i raznovrsnost njihovih borbenih dejstava na taktičkom, operativnom i strategijskom nivou. To predstavlja našu osnovnu prednost nad tipiziranim oblikom vojne organizacije agresora i načinom njezine upotrebe po manje-više ustaljenim obrascima.

*

Tito je iz drugog svjetskog rata i iz razdoblja poslije njega, koje je obilježeno blokovskom podjelom i borbom za sfere utjecaja, izvukao pouke od trajne važnosti. Osnovni

smisao tih pouka je u tome da svaka zemlja i svaki narod, bez obzira na svoju veličinu, može stvoriti autohtoni oblik vojne organizacije s osloncem na vlastite snage i tako doprinijeti obuzdavanju agresije. Riječ je, zapravo, o tome da je nezavisnost u svijesti miliona ljudi na svim kontinentima postala najveća vrijednost i u borbi za stjecanje i odbranu nezavisnosti nijedan narod ne ostaje usamljen, već u srazmjeri s naporima i žrtvama koje podnosi u toj borbi raste i međunarodno priznanje i podrška koju uživa.

Kada se danas osvrćemo na prijedeni put u razvoju naših oružanih snaga, može se bez dvoumljenja reći da je osnovno u Titovoj zamisli njihove kombinirane strukture upravo otkrivanje mogućnosti evolucije partizanskih odreda u regularnu vojsku i novog uzajamnog odnosa između jednog i drugog oblika vojne organizacije, koji je pri njihovom istovremenom postojanju otvorio put primjeni frontalno-partizanskog načina oružane borbe. U isto vrijeme, Tito je kombiniranu strukturu oružanih snaga sagledavao u sukobu s realnim ili potencijalnim protivnikom, ali ne po metodu pojednostavljenog matematičkog zbrajanja odnosa snaga, već uzimajući u obzir njihov revolucionarni, klasno-socijalni i nacionalnooslobodilački potencijal i odgovarajući idejni i politički kvalitet. U tom smislu oružane snage su samo dio ukupne odbrambene moći društva, ali onaj dio koji predstavlja neophodan uslov angažiranja svih resursa i potencijala u ukupnu odbrambenu moć zemlje. Parametre te moći praktički nije ni moguće egzaktno izraziti, jer je ona u stvarnosti neograničena. Na takvom shvatanju činilaca odbrambene moći i odnosa faktora rata u kojem se uloga ljudskog faktora vrednuje kao odlučujuća, Tito je došao do spoznaje mogućnosti uspješne odbrane malih naroda i zemalja protiv najmoćnijih agresivnih sila. Ta spoznaja je postala svjetska tekovina, koja se uvijek iznova potvrđuje u iskustvima oslobodilačkih i revolucionarnih pokreta dvadesetog vijeka, a to je i najbolja potvrda teze koju sam na početku izložio — da je Tito u svim razdobljima svog revolucionarnog djelovanja u pogledu na ulogu vojne sile u revolucionarnim procesima i preobražajima bio i ostao na samim horizontima suvremenih civilizacijskih tokova, koje bitno obilježava borba radničke klase i progresivnog čovječanstva za svoju punu političku, ekonomsku, socijalnu, kulturnu i ukupnu ljudsku emancipaciju.

SUMMARY

TITO — CREATOR OF REVOLUTIONARY FORCES OF A NEW TYPE

Josip Broz Tito was conferred honorary doctor's degree by several dozens universities all over the world and in Yugoslavia for his epochal revolutionary work. His words were, however, that the doctor's degree in military sciences that was conferred to him ten years ago was the one he cherished most. He felt like this probably not only because of the doctor's degree itself but rather because it was conferred in the field of military sciences that has been an expression of strivings of oppressed layers of society and of entire peoples for their emancipation. Both as a science and social practice, the military activity was a field where Tito's manifold talent of a thinker, army leader and original researcher resulted in attainment of full freedom of Yugoslav nations and nationalities and in a deserved prominent place of Yugoslavia in the modern political history of the world.

In his speech delivered at the celebration of the tenth anniversary of the promotion of Marshal Tito for the first Yugoslav doctor of military sciences, and of the 45th anniversary of creation of the Yugoslav People's Army, Admiral Mamula said that a particular emphasis should be placed on Tito's concept of building and development of the Yugoslav armed forces and on his contribution to the development of the marxist military thought and practice in this domain, although it would be completely wrong if his contribution to marxism and socialism were to be reduced to any particular domain.

When we now cast a look to the road we have passed in the development of the armed forces of the SFR Yugoslavia, we can say without hesitation that the core of Tito's idea on their combined structure consists of discovering the possibility of evolution of partisan detachments to a regular army, and of new relationship between those two forms of military organization, which opened the way to the application of frontal-partisan manner of armed struggle. At the same time, Tito was seeing such a combined structure of the armed forces in its confrontation with the then existing and future enemies, not only by application of the method of simplified mathematical expression of the ratio of forces but rather by taking into account the class-social and national liberation potentiality of these forces, and their corresponding ideological and political qualities. In this sense, the armed forces make only a portion of the overall defence power of society, though the portion that makes the indispensable precondition for engagement of all resources and potentialities in their becoming the overall defence power of the country. Parametres of this power cannot be practically expressed in an exact manner, since this power is practically limitless. On the basis of such his concept of factors of defence power and factors of war, among which the human factor is considered as decisive one, Tito came to see clearly possibilities of effective defence on the part of small nations and countries against the most potent aggressive powers. This idea has become a universal world notion that is repeatedly confirmed by experiences of liberation and revolutionary movements of our century.

RESUME

TITO — CREATEUR DES FORCES ARMEES REVOLUTIONNAIRES
D'UN TYPE NOUVEAU

Pour son oeuvre révolutionnaire, qui par son importance a marqué notre époque, Josip Broz Tito a été nommé Docteur honoris causa par plusieurs Universités dans le monde et en Yougoslavie. Pourtant, à en juger d'après ses propres propos, le titre de Docteur des sciences militaires auquel il a été promu à Belgrad, il y a dix ans, lui a été le plus cher. Probablement, du fait qu'il ne s'agissait pas de doctorat des sciences militaires proprement dit, mais bien d'une science militaire qui fut et demeure l'expression des aspirations à leur émancipation des couches et des peuples entiers opprimés. L'activité militaire en tant que science et pratique humaine constitue un domaine dans lequel Tito a fait preuve de ses talents de penseur, de chef militaire et de stratège original à tous points de vue qui ont permis la pleine liberté aux nations et nationalités yougoslaves et la dignité de la Yougoslavie dans l'histoire politique mondiale moderne.

Etant donné que la date à laquelle Tito fut proclamé Docteur des sciences militaires est liée à deux dates jubilaires importantes, il convient surtout d'évoquer fermement la conception de Tito de la construction et du développement de nos forces armées ainsi que sa grande contribution au développement de la pensée et de la pratique militaires marxistes, bien qu'il soit entièrement erroné de réduire à une sphère particulière sa contribution au marxisme et au socialisme.

Lorsque, aujourd'hui, nous nous penchons sur la voie parcourue dans le développement des forces armées de la RSFY, nous pouvons affirmer sans hésitation que l'élément fondamental de la conception créée par Tito, est consistant à retrouver dans leurs structures combinées la possibilité de voir évoluer les détachements de partisans en tant qu'armée régulière et de s'établir de nouveaux rapports réciproques entre l'une et l'autre forme d'organisation militaire; ces rapports ont permis une nouvelle voie dans l'application de la lutte de front et de partisans en tant que forme de la lutte armée. Par la même occasion, d'après Tito, la structure combinée des forces armées est conçue dans l'optique d'un conflit avec un ennemi réel ou potentiel, et non suivant des méthodes de présentation mathématique simplifiée des rapports de forces, par conséquent en pleine considération de leur potentiel révolutionnaire, de classe et social et de libération nationale, ainsi que de leur qualité idéologique et politique adéquate. Dans cet ordre d'idées, les forces armées ne sont qu'une partie intégrante de l'ensemble des capacités défensives de la société; elles représentent la partie qui constitue le préalable à l'engagement de toutes les ressources et de tous les potentiels sous forme des pouvoirs défensifs du pays pris dans leur ensemble. Pratiquement, il n'est pas possible de donner une expression exacte de ces pouvoirs défensifs, car, en réalité, ils s'avèrent illimités. Suivant cette conception des facteurs des pouvoirs défensifs et de rapports dans les-

quels se trouvent les facteurs de la guerre, et selon laquelle conception le rôle du facteur humain est considéré comme décisif, Tito a prouvé la possibilité qu'ont les nations et les pays petits de se défendre avec succès contre les forces agressives les plus puissantes. Cette prise de conscience prouvée par Tito est devenue un acquis mondialement reconnu, et qui retrouve toujours à nouveau sa consécration dans les expériences faites par les mouvements libérateurs et révolutionnaire de notre siècle.

Р Е З Ю М Е

ТИТО — СОЗДАТЕЛЬ РЕВОЛЮЦИОННЫХ ВООРУЖЕННЫХ СИЛ НОВОГО ТИПА

Иосипу Броз Тито за его эпохальное революционное дело присвоено звание почетного доктора ряда университетов вдоль мира и Югославии. Но, по его словам, звание доктора военных наук, присвоенное ему десять лет тому назад, было для него самым дорогим. Вероятно не только потому что речь идет о звании доктора военных наук, но и потому, что речь идет и о военной науке, которая была и осталась выражением стремлений закабаленных слоев и целых народов к своей эмансипации. Военная деятельность, и как наука и как человеческая практика, являлась сферой, в которой Тито проявлял свой талант мыслителя, полководца и подлинного исследователя во всех отношениях, в результате чего югославские нации и народности добились полной свободы, а Югославия заняла достойное место в новейшей мировой политической истории.

Учитывая, что настоящее торжество связано с двумя знаменательными юбилеями, как раз нужно подчеркнуть значение концепции строительства и развития вооруженных сил товарища Тито, а также его вклад в развитие марксистской военной мысли и практики в этой сфере, хотя было бы совсем ошибочным редуцировать его вклад в марксизм на любую частную сферу.

Если мы сегодня смотрим на пройденный путь в развитии вооруженных сил СФРЮ, можно без колебания сказать, что основным в его замысле их комбинированной структуры является именно обнаружение возможности эволюции партизанских отрядов в оперативное войско и нового взаимного отношения между одной и другой формами военной организации, которое, при их одновременном существовании, открыло дорогу применению фронально-партизанского способа вооруженной борьбы. В то же время, Тито комбинированную структуру вооруже-

нных сил видел в столкновении с реальным или потенциальным противником, но не по методу упрощенного математического складывания соотношения сил, но учитывая их революционный, классово-социальный и национально-освободительный потенциал и соответствующее идейное и политическое качество. В таком смысле, вооруженные силы являются только частью совокупной оборонительной мощи общества, но той частью, которая представляет собой необходимое условие привлечения всех оборонительных потенциалов. Параметры этой мощи практически нельзя точно выразить, ибо она в действительности является неограниченной. На таком понимании факторов оборонительной мощи и отношений факторов войны, в которой роль человеческого фактора считается решающей, Тито пришел к сознанию возможности успешной обороны малых народов и стран против самых могущественных агрессивных сил. Настоящее сознание стало достоянием всего мира, постоянно подтверждающимся в опыте освободительных и революционных движений двадцатого века.